

כאן שני עדים, הרי על אף שרק אחד מהם הוא עד בשטר, כבר יש לו קול. (102)

אמר ליה רב אשי לאמימר: והא דאביי, מאי? הרי אביי פוסל שטר כזה, מהדיוק בלשון המשנה!

אמר ליה אמימר: לא שמיע לי. כלומר, לא

כבירא לי, שאני חולק עליו, ומכשירו!

אמר ליה רב אשי: **אלא קשיא מתניתין** אם קסה-ב
כן, לדברין, שאתה חולק על אביי, וסובר שהמשנה לא השמיעה דין זה, מה כן באה המשנה להשמיענו? וכי הוצרך התנא להשמיענו שעד אחד בלבד פסול?!

ותירץ, שזה לא נקרא "מפי כתבם". כי מה שכתב רש"י בחומש על "מפי כתבם", דהיינו שלא יכתבו העדים את עדותן בשטר וישלחו לבית דין, זה רק כשהעדים אינם יכולים להעיד בפה, כגון שהם אילמים, והפסול הוא מחמת הכלל ש"כל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו". אבל אם הם יכולים להעיד בפה, יכולים הם גם לשלוח עדותן בכתב. [וכן דעת ר"ת בכמה מקומות בש"ס].

ועל פי זה כתב, שעד אחד החתום על השטר יכול לחייב שבועה, ומה שהגמרא אומרת שעד אחד פסול מדאורייתא היינו לענין חיוב ממון. והריטב"א כתב, שהפסול של "מפי כתבם" הוא רק כשכתב לעצמו את תוכן העדות למזכרת. אבל כשחתם על עדותו כדי לעשותה תורת שטר, ובשליחות הבעל דבר, לא הוי "מפי כתבם".

[ביאור דבריו, שעד אחד בשטר יש עליו תורת שטר, ולכן לא הוי "מפי כתבם". והוא כדעת התוס' בכתובות שם בתירוצם השני, שאם הוא נעשה מדעת הלוה, יש עליו דין שטר אפילו בעד אחד בלבד].

102. כך מפרש הרשב"ם. והרא"ש כתב שהראשונים הקשו עליו, כיון שיש רק עד אחד בשטר אין לו קול שהרי את העד שמעיד בעל פה אין שומעים הלקוחות ובשביל השטר שחתום עליו עד אחד לא ימנעו מלקנות. ועוד שלא עדיף קול של עד אחד בשטר מקול של

החתום נחשב לעד מסירה כי בחתימתו הוא מעיד שהלוה כתב את השטר הזה, ומאחר שהוא נמצא עתה בידי המלוה, יש כאן עדות מצידו שהלוה מסרו לו. וקיימא לן כרבי אלעזר שעדי מסירה כרתי. וזה הטעם שאמימר מכשיר בעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה.

[פירוש לדבריהם שבעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה, יש שני עדי מסירה על אותו שטר. אבל בשני עדים בשני שטרות, אמנם כל עד חתימה מעיד גם על המסירה של השטר שלו, אך הוא אינו מעיד על המסירה של השטר של חברו, ונמצא שלכל שטר יש רק עד מסירה אחד].

וכתבו עוד, שמסברא יש לפסול שני שטרות שבכל אחד עד אחד בלבד, כי לא מצינו בשום מקום ששטר של עד אחד בלבד יועיל. תוס' ד"ה אמר.

ובתוספות בכתובות [כ א] ד"ה ורבי יוחנן הביאו שתי דיעות אם מועיל עד אחד בשטר. וכתבו, שאף אם אין לזה דין שטר, מכל מקום, דין עדות יש על זה שיכול העד לשלוח עדותו בכתב לבית דין, ואין זה "מפיהם ולא מפי כתבם", הואיל והוא זוכר את עדותו.

גם הרשב"א הביא שיש מי שהקשה, האיך יתכן שעד אחד בכתב יהיה כשר, והלא "מפי כתבם" הוא, שבשלמא בשנים החתומים על השטר, מעשה שטר הם עושים, וכמו שהעידו ונחקרה עדותם בבית דין, שהרי התורה הכשירה שטרות, כמו שנאמר "וכתוב בספר וחתום". אבל עד אחד, איך יהא כשר בכתב?

אמר ליה אמימר: הא קא משמע לן: דשנים במקושר, דינו כעד אחד בפשוט.

מה התם, בעד אחד בפשוט, פסולא דאורייתא הוא, (103) שהרי נאמר "לא יקום עד אחד באיש". אף הכא נמי, במקושר שיש

בו רק שני עדים, פסולא דאורייתא הוא, שחכמים הטילו עליו פסול כאילו הוא פסול דאורייתא. (104) שאם הוא גט, אין האשה מגורשת בו. ואם הוא שטר חוב, אין המלוה יכול לגבות בו מנכסים משועבדים. (105)

כתב ידו ששיניו "הוציא עליו כתב ידו גובה מנכסים בני חורין". ועוד שלקמן הגמרא תולה שאלה זו במחלוקת תנא קמא ורבי יהושע בן קרחה, שלתנא קמא ודאי אין מצטרפין, והספק הוא אם רבי יהושע בן קרחה גם מודה לתנא קמא באופן זה. והרי לתנא קמא ודאי שעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה אין מצטרפין כלל אפילו לענין לגבות מבני חורין, אם כן, השאלה היתה שמא לכולי עלמא אין גובין מבני חורין. והשיב להם רבי ירמיה שעדותו מצטרפת שגיבה מבני חורין, אבל שיהיה כמלוה בשטר, מנא לן? ואם כן, גם מחלוקת אביי ואמימר היא על דרך זו, שלאביי עדותן בטלה לגמרי ואין גובין אף מבני חורין, ולאמימר עדותן עדות וגובה מבני חורין.

ושוב כתב הרא"ש, שאם נפרש הסוגיא שעד אחד בעל פה הוא עד מסירה על השטר [וכדעת התוס' בהערה הקודמת], אם כן, יש לומר שלאמימר גובה אפילו מנכסים משועבדים שהואיל ויש שני עדים על אותו שטר שנמסר בפניהם הרי יש לו קול.

ובקובץ שיעורים ביאר דעת הרשב"ם, שבעצם בעד אחד בשטר כבר יש לו קול, אלא שעד אחד בלבד אין לו נאמנות ולכך צריך את העד השני. וממילא לא איכפת לנו שהעד השני הוא בעל פה, כי לאחר שהוא מסייע לו בנאמנות שוב יש על זה קול, וגובה אפילו מנכסים משועבדים.

ולפי זה, באופן שהלקוחות מודים שהמעשה הוא אמת, די גם בשטר של עד אחד בלבד שיוכל לגבות מהם.

103. לפי המאן דאמר בגיטין [פו ב] "כתב סופר ועד הולד כשר", דהיינו שהסופר שכתב את הגט מצטרף עם העד החתום עליו והגט כשר מדאורייתא, צריך לומר כאן שהסופר בעצמו חתם על הגט, או שהיה קרוב או פסול ואינו יכול להצטרף עם העד האחר. תוס' ד"ה מה.

104. לא מדאורייתא ממש, שהרי כל ענין גט המקושר אינו אלא תקנת חכמים, ובכלל זה החיוב לחתום עליו שלשה עדים. אלא מה שכאן הולד ממזר מדרבנן כמו בגט פשוט שיש עליו רק עד אחד, זה נקרא פסול מדאורייתא, ולא דוקא הוא. תוס' ד"ה הכא.

והרמ"ה כתב, שהפסול הוא אכן מדאורייתא, משום שבעצם שטר שעדיו חתומים מאחוריו כאילו אין עליו עדים כלל, שלא עדיף מאילו היו חתומים בראש הדף שאין זו עדות כלל על הנאמר בשטר, אלא שחכמים תיקנו במקושר שיחתמו עדיו מאחוריו, וממילא הוא כשר אף מן התורה, כיון שזהו מקום חתימת העדים בשטר זה, הרי זה כאילו חתמו מתוכו, שהרי העיקר הוא שיתברר מתוך חתימתם שהם מעידים על תוכן השטר. ומאחר שלא עשה את השטר כתקנת חכמים והחתים רק שני עדים, שוב דינו כשטר רגיל שעדיו מאחוריו, שהוא פסול מן התורה.

105. כך כתוב ברשב"ם. והתוס' הביאו בשמו שאף מבני חורין אינו גובה. והקשו עליו, שגם אם היה פסול רק מדרבנן לא היה גובה אפילו

מעשה אחר, הואיל ולדברי שניהם, שמעון חייב לראובן מאה זוז.

ב. עוד מחלוקת יש באותה ברייתא, בין תנא קמא לרבי נתן:

תנא קמא סובר ששני העדים צריכים להעיד יחד בבית דין.

ורבי נתן סובר שבית הדין יכול לקבל היום את עדותו של אחד מהעדים, ולמחרת את עדותו של השני.

ומבארים החברייא את שאלתם לרבי ירמיה: **אליבא דתנא קמא דרבי יהושע בן קרחה, לא תיבעי לך. היות דאפילו שנים בכתב, שני עדים החתומים על השטר שפלוגי חייב לפלוגי מאה זוז אלא שכל אחד מעיד [באותו השטר] על מעשה אחר, או ושנים על פה, שני עדים מעידים בעל פה כל אחד על מעשה אחר, לא מצטרפי להיות עדות אחת עד שיעידו שניהם על אותו מעשה. וכל שכן שעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה לא מצטרפים.**⁽¹⁰⁷⁾

וממשיך אמיר: **תדע** שכך הוא הדין, שעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה מצטרפין, מהא דשלחו מתם⁽¹⁰⁶⁾ **חברייא לרבי ירמיה, חבריו של רבי ירמיה שלחו לו משם שאלה: עד אחד בכתב ועד אחד על פה, מהו שיצטרפו, שיהא כאילו חתמו שניהם על השטר?**

יש שתי מחלוקות בברייתא לעיל [לב א]:

א. תנא קמא ורבי יהושע בן קרחה חולקים.

תנא קמא סובר, לעולם אין שני עדים מצטרפים לעדות אחת אלא אם כן ראו שניהם את אותו המעשה בבת אחת, אבל אם עד אחד מעיד שראה ביום פלוני שראובן הלוח לשמעון מאה זוז, והעד השני מעיד שביום אחר הלוח ראובן לשמעון מאה זוז, אין מצרפים את עדותם לחייב את שמעון בתשלום מאה זוז לראובן, למרות ששני העדים מעידים שלמעשה שמעון חייב לראובן מאה זוז.

ואילו רבי יהושע בן קרחה סובר שמצטרפים את עדותם, למרות שכל אחד מעיד על

מבני חורין? תוס' ד"ה מה.

וכתב הקובץ שיעורים, ששאלה זו, אם במקושר שיש עליו שני עדים גובים מנכסים בני חורין, תלויה במחלוקת האם שטר בעד אחד יש לו לכל הפחות דין של עד אחד בעל פה, ואינו נחשב כ"מפי כתבם", או לא. לצד הראשון, גם במקושר שיש עליו שני עדים דינו כשני עדים בעל פה וגובה מנכסים בני חורין. אך לפי הדיעה שעד אחד בשטר אינו כלום, משום דהוי "מפי כתבם", אם כן, גם שנים במקושר פסול לגמרי, אפילו לגבות בו מנכסים בני חורין.

106. הרש"ש מוחק מילה זו, לפי שאין לה מובן, לכאורה. וגם בהמשך הסוגיא, כשהגמרא חוזרת על הענין, לא מופיעה מילה זו. וכן הרי"ף והרא"ש לא הביאוה.

והיעב"ץ כתב, שרבי ירמיה היה דר בארץ ישראל [שלכן נקרא "רבי"], ואחר שהוציאוהו מבית המדרש כמבואר בסוף הסוגיא, הלך לו לבבל. והחברייא שלחו לו מתם היינו מארץ ישראל לבבל.

107. לכאורה, בעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה יתכן ששניהם יעידו על אותו מעשה, כגון

לה, אנו סוברים שהנידון בין רבי ירמיה לחבריו היה בענין אחר לגמרי:

דשלחו ליה חברייה לרבי ירמיה: **שנים שהעידו, באופן שהאחד העיד בבית דין זה, ואחד העיד בבית דין זה, מהו שיבואו בית דין זה אצל בית דין זה, ויצטרפו יחד לשפוט על פי העדות ששמעו כל אחד מבתי הדין בנפרד?**

ומבארים החברייא את השאלה: **אליבא דתנא קמא דרבי נתן, לא תיבעי לך.** היות דאפילו בחד בית דינא, אפילו אם היו מעידים השנים באותו בית דין, כל אחד בזמן אחר, **לא מצטרפי.** וכל שכן אם העידו כל אחד בבית דין אחר שאינם מצטרפים.

אלא, כי תיבעי לך אליבא דרבי נתן.

האם רק בחד בי דינא הוא דמצטרפי שני העדים, אפילו כשהם מעידים בזמנים שונים. אבל בתרי בי דינא, היות והם העידו בשני

אלא, כי תיבעי לך, אליבא דרבי יהושע בן קרחה.

האם דוקא שנים בכתב ושנים על פה הוא דמצטרפי, למרות שכל אחד מהעדים שבשטר או שבעל פה מעיד על מעשה אחר. אבל עד אחד בכתב ועד אחד על פה, **לא מצטרפינן.**

או דלמא לא שנא. וגם עד אחד בכתב ועד אחד בעל פה מצטרפים?

שלח להו רבי ירמיה: **אני איני כדאי [ראוי] ששלחתם לי את שאלתכם. אלא כך דעת תלמידכם נוטה, שיצטרפו!**

הרי שעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה מצטרפים.

אמר ליה רב אשי לאמימר: אין קושיא מכאן על אביי, הסובר עד אחד בכתב ועד אחד בעל פה אין מצטרפינן. **כי אנן, הכי מתנינן**

מעשה, כי העד שבעל פה אמנם מעיד שראה את ההלואה אך העד שבשטר לא נחשבת עדותו כראית ההלואה אלא רק על מסירת השטר שהרי הדין הוא שכותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו, אם כן אין הוכחה מתוך השטר שהוא ראה בכלל את ההלואה, ולכן הוא נחשב כמעידים על שני מעשים נפרדים. תוס' ד"ה אמר בעמוד הקודם.

והרמב"ן כתב שסתמא דמילתא כשעד אחד בשטר ועד אחד בעל פה, אינם מעידים על אותו מעשה. שאילו כן היה אומר לשניהם "כתובו" כשם שאמר לאחד מהם.

ורבינו יונה כתב ששנים בכתב, היינו שני עדים שכל אחד חתום על שטר אחר, ולכן אין מצטרפים [לתנא קמא], לפי שלא ידוע לנו שהם

שכתוב בשטר שפלוני לזה מפלוני בפני העד החתום מטה ובפני העד שמעיד בעל פה, וכן העד שבעל פה מעיד שהלוה לו בפניו ובפני העד החתום בשטר. אלא, כתבו התוס', שמכאן ראייה למה שכתבו לעיל, שבאופן כזה פשיטא שאין השטר מועיל כלל, כיון שרק עד אחד חתום עליו. וכל הנידון כאן כשהעד שבעל פה אינו מעיד כלל על ההלואה אלא רק על מסירת השטר [ראה הערה 101], ונמצא שכל אחד מהעדים מעיד על מעשה אחר.

אך הקשו על כך, הרי לפי האמור לעיל, עד החתימה מעיד גם על המסירה, נמצא ששניהם מעידים יחד על אותו מעשה של המסירה?

ועוד תירצו, שאף אם שניהם מעידים על ההלואה, מכל מקום, לא הוי כמעידים על אותו

בתי דין, לא מצטרפי.

או דלמא לא שנא, שאפילו בשני בתי דין הם מצטרפים?

ושלח להו רבי ירמיה: אני איני כדריי שאתם שלחתם לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה שיצטרפו! (108)

מר בר חייא אמר: הכי שלחו ליה לרבי ירמיה: שנים שהעידו בבית דין זה, וחזרו והעידו את אותה עדות בבית דין זה, מהו שיבא דיין אחד מכל בית דין, (109) ויצטרפו יחד לדון על פי אותה עדות?

אליבא דרבי נתן, לא תיבעי לך. שהרי

השתא, עדים שהעידו כל אחד בנפרד מצרפינן, אם כן, דייני, מיבעיא? ודאי הוא שהם יכולים להצטרף, למרות שכל בית דין קיבל את העדות בנפרד. (110)

אלא כי תיבעי לך, אליבא דתנא קמא דרבי נתן.

האם דוקא עדים הוא דלא מצרפינן. אבל דייני מצרפינן.

או דלמא, לא שנא. שאף דיינים משני בתי דין אינם יכולים להצטרף יחד כדי לדון לפי העדות ששמעו בנפרד? (111)

שלח להו: אני איני כדריי שאתם שלחתם לי,

להעיד לפני חבריהם אלא כל בית דין יפסוק שקיבל עדות של עד אחד ונמצאה עדותו נכונה, ונמצא מעשה בית דין זה מצטרף למעשה בית דין זה.

אבל באופן דלהלן שכל בית דין קיבל עדות שלימה, הרי שמספיק שיבא דיין אחד מכל בית דין ויצטרפו יחד, משום שכל דיין יגמור את הדין על פי העדות שנתקבלה בבית דינו ולאחר מכן מצטרף יחד הגמור דין של כל אחד ואחד מהם.

109. לאו דוקא אלא שנים מבית דין זה ואחד מבית דין זה. ורבינו גרשום כתב שהם העידו לפני שלשה בתי דין, ולפי זה הוא כפשוטו שמכל בית דין יב אדיין אחד.

110. שאם עדים שלא בקיאים כל כך, מצטרפים. כל שכן דיינים שבקיאים לחקור ולדרוש שמצטרפים. רבינו גרשום.

111. לכאורה הנידון הזה דומה יותר לפלוגתא דתנא קמא ורבי יהושע בן קרחה, שהרי החסרון

ראו את אותו המעשה נורק בשניהם חתומים על אותו שטר אנו מחזיקים שמן הסתם לא חתמו אלא אם כן ראו שניהם כאחד את אותו המעשה]. והספק הוא לפי רבי יהושע בן קרחה, שמכשיר בשניהם בכתב, שאף על פי שאין צריך שיראו שניהם את אותו המעשה, מכל מקום, בעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה שמא גם הוא מודה שאינם מצטרפים, כיון שהם שני עניני עדות, או דלמא גם כאן ישכיר, ואפילו התנא קמא של רבי נתן שמצריך שיעידו שניהם בכת אחת יודה כאן, כיון שהשטר יוצא בבית דין בשעה שהעד השני מעיד בעל פה הרי יש כאן הגבת עדות אחת.

108. כתב רבינו יונה, שצריך דוקא שיבאו כל הבית דין זה אצל זה. אבל אם יבאו רק שנים מכל בית דין לא יצטרפו יחד, כי מאחר ששנים אינם בית דין הרי יצטרכו השנים הללו להעיד בפני השנים האחרים על העדות של העד אחד שקיבלו בבית דינן, ושוב לא יוכלו לדון בדבר שהרי אין עד נעשה דיין. אבל עכשיו כשבאים כל הבית דין זה אצל זה אינם צריכים כלל

אמה של השוכך, למי הוא שייך [לעיל כג ב].

מתנתין:

שטר חוב שהיה כתוב בו שפלוני לזה מפלוני "זוזין מאה [מאה זוז], דאינון סלעין עשרין" [שהם עשרים סלעים]. והרי מאה זוז הם עשרים וחמש סלעים [כל סלע שוה ארבע זוז (דינר)]. בכל זאת אין לו למלוה **אלא עשרין סלעים בלבד**, משום שיד בעל השטר תמיד על התחונה כיון שהוא המוציא מחבירו ועליו להביא ראיה לדבריו. וכאן אנו מסתפקים שמא הכוונה למאה זוז גרועים ושחוקים ששום רק עשרים סלעים. (113)

ואם היה כתוב בשטר "זוזין מאה, דאינון תלתין סלעין" [שהם שלשים סלעים], והרי שלשים סלעים הם מאה ועשרים זוז, אין לו למלוה **אלא מנה מאה זוז בלבד**. לפי שיש לפרש שהכוונה לשלשים סלעים קלים ששויים מקביל לעשרים וחמשה סלעים רגילים.

ואם היה כתוב בשטר "כסף זוזין דאינון",

אלא כך דעת תלמידכם נוטה, שיצטרפו!

רבינא אמר: הכי שלחו ליה: שלשה דיינים שישבו לקיים את השטר, שצריך לזה בית דין של שלשה, (112) ולאחר שבית הדין קיבלו את העדים שהעידו שזו אכן חתימת ידם, **מת אחד מהן מהדיינים**. האם צריכי הדיינים **למכתב באישור שלהם "במותב תלתא הוינא** [ישבנו שלשתנו יחד] **והד ליתוהי**", שהם צריכים להוסיף שאחד מאתנו איננו עתה. כדי שלא יראה כשקר שהם כותבים בתחילה "במותב תלתא הוינא" [שזה הנוסח הרגיל בכל קיום] ובסוף חתומים רק שנים. **או לא**, שאין צריך לחשוש לכך, ויכולים לכתוב כרגיל?

שלח להו: איני כדוי שאתם שלחתם לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה, שצריכין למכתב "במותב תלתא הוינא והד ליתוהי"!

ועל דא, בגלל תשובותיו של רבי ירמיה שהשיב להם כראוי [כל אחד לפי גירסתו], **עילוח לרבי ירמיה בי מדרשא**. החזירוהו לבית המדרש, לאחר שהוציאוהו משם בגלל ששאל שלא כהוגן, בענין גוזל שנמצא רחוק מהשוכך, ורגלו אחת היתה בתוך חמשים אמה לשוכך ורגלו השניה מחוץ לחמשים

מצטרפים יחד וכאילו היו מקובצים במקום אחד בשעת שמיעת העדות של כל אחד וממילא מצטרפת קבלת העדות.

112. כדי לקבל את העדות על חתימות העדים. רשב"ם.

113. מפרש הרשב"ם. וכתב הרש"ש כי מהגמרא לקמן משמע שאביי חידש את הטעם זה רק על

הוא בשמיעת הדיינים את העדות שלא היתה באחד [בדומה לשני עדים שלא ראו כאחד את המעשה] ולא בהגדתם שהם מעידים אחד לפני השני על קבלת עדותם?

אלא אומר הריטב"א, שהחסרון אינו בצירוף הדיינים אלא בקבלת העדות של כל אחד מהבתי דינים אם היא מצטרפת יחד, שהואיל והם העידו בבתי דין מפוזרים הרי זה כמו שני עדים שהעידו בשני ימים מפוזרים, או שמא הדיינים

או שמלמעלה היה כתוב מאתיים, ומלמטה מנה. הכל הולך אחר התחתון! (115)

אם כן, למה כותבין את העליון, מאחר שחוזרים על הסכום בסוף השטר וסומכים רק עליו, למה בכלל כותבים אותו בתחילה? כדי שאם תמחק אות אחת מן התחתון, ילמד מן העליון.

גמרא:

תנו רבנן: שטר שהיה כתוב בו שפלוני לזה מפלוני "כסף", ואין ידוע לאיזה מטבע מכסף הכוונה, אין למלוה פחות מדינר של

ונמחק הסכום שהיה כתוב אחרי "דאינון", אין למלוה פחות משתיים, משני זוזים, שמיעוט "זוזין" הם שנים. (114)

ואם היה כתוב "כסף סלעין דאינון", ונמחק סכום הסלעים, אין למלוה פחות משתיים, משתי סלעים.

ואם היה כתוב "דרכונות [שם מטבע זהב] דאינון", ונמחק הסכום, אין למלוה פחות משתיים, משתי דרכונות.

שטר שהיה כתוב בו מלמעלה, בראש השטר "מנה", ומלמטה בסוף השטר כשחוזרים על הדברים, היה כתוב "מאתיים".

או "כסף זוזין דאינון פרועין" כלומר, שכבר נפרעו. אלא ודאי משום שלפי הענין מוכח שהיה כתוב שם סכום הזוזים.

115. ובתנאי שלא יהא כתוב בשיטה אחרונה, שאז אין למדין ממנו. רשב"ם.

כתב הרמב"ם בהלכות מלוה [כו יד]: ולמה אין הולכין אחר הפחות שבשניהם [כמו לעיל שהולכים אחר הפחות שבלשונות]? לפי שאין האחד תלוי בחבירו. [כלומר] שאם היה כתיב בו "מאה שהן מאתיים" או "מאתים שהן מאה" היה נוטל מאה [שהוא הפחות מביניהם]. אבל שני דברים שאין האחרון תלוי בראשון [כגון הכא שהמנה והמאתים רחוקים זה מזה], הלך אחר התחתון.

וכן כתב הר"י מיגש, שברישא דיבור אחד הוא ואי אפשר לחלק ביניהם, וכיון שדבריו סותרים זה את זה אמרינן יד בעל השטר על התחתונה. אבל בסיפא, שהם שני דיבורים מחולקים, וכל אחד מהם הוא דיבור בפני עצמו ואין צריך לחבירו, וכיון שהתחתון סותר את העליון אמרינן שחזר בו מהעליון ולכן הלך אחר

הברייתא, ואפשר לפרש טעם המשנה בלא זה, אלא משום שיותר שכיח שהזוזים יתחסרו מאשר שהסלעים יהיו יותר גדולים מהרגיל, וכן בסיפא יותר שכיח שהסלעים יתחסרו מאשר שהזוזים יתווספו.

114. כתב הרש"ש שנמחק שם של המטבע הכוללת, שכך היה דרכם לכלול את המטבעות הקטנות במטבע הגדולה מהם כמו לעיל "זוזין מאה דאינו סלעים". ולכן אין פחות משני זוזים שיש לומר שהיה כתוב שם שקל אחד [שהוא שני זוזים] וכן סלעים ודרכונות שמא היה להם מטבע פי שנים מהם. וזה החידוש בכל אחד.

כתב הרמ"ה, שמכאן משמע שאם יש מחיקה באמצע השטר ולפי ענין השטר שלפני ואחרי המחיקה אפשר להבין מה היה כתוב שם, אין חוששין שמא היה כתוב שם ענין אחר שעלול לפסול את השטר, אלא הולכים אחר הענין, ולפי מה שרגילים לכתוב בשאר שטרות, ונותנים לו לפי המעט ביותר שאפשר שהיה כתוב שם. שהרי כאן אין חוששים שמא היה כתוב שם "כסף זוזין דאינון נחשא" כלומר, שהם מנחושת

כסף.

ודנה הגמרא: **ואימא פריטי**, שמא הכוונה לפרוטה של כסף שהיא פחות מדינר של כסף? (118)

ומתרצת הגמרא: **אמר רב פפא: באתרא דלא סגי פריטי דכספא**. באותו מקום לא היו פרוטות מכסף רק מנחושת, והמטבע הקטן ביותר של כסף שם, הוא דינר, ולכן הוא חייב לו דינר כסף.

תנו רבנן: שטר שהיה כתוב בו "דהב" [זהב], **אין למלוה פחות מדינר דהב**.

אם היה כתוב "דהב דינרין", ודינרין דהב. כלומר, או שהיה כתוב "דינרין דהב", **אין למלוה פחות משני דינרין דהב**.

ואם היה כתוב "דהב בדינרין", **אין למלוה פחות מבשני דינרין כסף, דהב**. הוא חייב לו זהב, בשווי שני דינרי כסף.

אם היה כתוב בו "כסף דינרין. ודינרין כסף. כלומר, או שהיה כתוב "דינרין כסף", **אין למלוה פחות משני דינרין של כסף**, שמיעוט "דינרין" הם שנים. (116)

ואם היה כתוב "כסף בדינרין", **אין למלוה פחות מבשני דינרין דהב, כסף**. כלומר, הוא חייב לו כסף בשווי של שני דינרי זהב.

אמר מר: "כסף", אין פחות מדינר כסף.

ודנה הגמרא: **ואימא נסכא**, שמא "כסף" האמור בשטר אין הכוונה למטבע של כסף אלא לחתיכה של כסף? (117)

ומתרצת הגמרא: **אמר רבי אלעזר**: כגון **דכתוב ביה מטבע**. שהיה כתוב בשטר במפורש "מטבע כסף" אלא שלא היה כתוב איזה מטבע.

התחתון.

והרשב"א כתב, שלא יתכן כאן לדון מדין תפוס לשון ראשון או אחרון, משום שברישא של המשנה "זוזין מאה דאינון סלעין עשרין" הוא בא לפרש את דבריו אלא שטעה בחשבון, ולכן אמרינן יד בעל השטר על התחתונה. וגם הסיפא שלמעלה, מנה ולמטה מאתים, אינה שייכת למחלוקת של תפוס לשון ראשון או אחרון, כי אנו אומרים שמן הסתם הוא עיין ובדק שוב ותיקן למטה וחזר בו מדבריו הראשונים. ורק באופן שהוא אמר שני דברים סותרים בבת אחת, אז יש לדון בדין תפוס לשון ראשון או אחרון.

116. כתב הריטב"א, ששובר שכתוב בו שהלוה פרע "דינרין" ולא ידוע כמה, יש אומרים שכאן אומרים שיד בעל השובר על העליונה, שהרי

בעל השטר הוא המוציא ממנו ודנים אותו כאילו היה כתוב כל סכום ההלוואה. אבל דעתו היא, כיון שהשובר בא לבטל את השטר הברור, ידו על התחתונה ומיעוט דינרין שנים. [שאיין ספק מוציא מידי ודאי, וכמו "איני יודע אם פרעתין"].

117. רבינו תם מפרש, שהוא שוה פחות מדינר. והקושיא מכח שיד בעל השטר על התחתונה. ותוס' מפרשים שהיה להם שיעור ידוע לנסכא הפחותה ביותר והיא שוה יותר מדינר, ומכל מקום מקשה הגמרא, כיון שלא כתב מטבע רק סתם כסף, מן הסתם כוונתו לחתיכת כסף. תוס' ד"ה אימא.

118. אין הכוונה לפרוטות ממש, שאותן אין עושים מכסף בשום מקום. אלא לכל המטבעות